

Siirtyessään toiseen maahan, vieraan kielen alueelle, vieraiden joukkoon ei Ruotsiin muuttavalla suomalaisella — kuten siirtolaisella yleensäkin — ole itse asiassa muuta kiinteää suhdetta ympäristöönsä kuin *työ*, työsuhte, palkkatyö. Työmarkkinoiden liikutteleva siirtolainen on tässä siirtolaisen roolissaan lähes pelkästään palkkatyöläinen — palkkatyöläinen alastomimmillaan.

Tilanne on itse asiassa monessa suhteessa samankaltainen kuin Suomessa maalta muuttajien lähiöissä (vrt. Kortteinen 1982) — mutta toisaalta monin verroin kärjistyneempi: Sen lisäksi, että maastamuuttajat, siirtolaiset, useassa tapauksessa jättävät taakseen kotikylänsä ja muuttavat kaupunkiin tai pikemminkin siirtolaisghetoiksi muodostuviin ”lähiöihin”, he jättävät myös taakseen oman maansa, kielensä ja kulttuurinsa. Ja käsitettiinpä tämä kansallisen kulttuurin kerrostuma miten ohueksi tahansa ja korostettiinpa lähtö- ja tulomaiden kulttuurista samankaltaisuutta kuinka paljon tahansa (länsimaat, pohjoismaat jne.) kiteytyy siirtolaisuuteen liittyvä kulttuurinen muutos joka tapauksessa *kieleen*.

Siirtolainen siirtyy vieraan kielen alueelle, vieraskieliseen kulttuuriin. Eikä kysymys ole pelkistä kommunikaatiovaikeuksista — siitä, osataanko ruotsia vai ei, tai siitä, miten hyvin osataan ”toimittaa asioita” uudessa kotimaassa (vaikka nämä ”tekniset” ongelmat ovat tietenkin myös tärkeitä), vaan myös kielen kantamasta kulttuurisesta identiteetistä. Kieli ei ole pelkkä väline, joka auttaa ”selviytymään” ympäröivässä maailmassa; se on myös aines, josta kulttuurinen ympäristö, kulttuuristen merkitysten kokonaisuus, rakentuu.

Artikkeli on kirjoitettu syksyllä 1981 osana Pohjoismaiselle Päihdetutkimuslautakunnalle (NAD) tehtyä tutkimuksen suunnitteluprojektia, jonka aiheena on ruotsinsuomalaisten alkoholin käyttö.

Siirtolaiskulttuuri

Edellä hahmotettu kuva siirtolaisuudesta ”alastomana palkkatyöläisyytenä” on tietenkin kaikessa kärkevyydessään mustavalkoinen, yliampuva. Voidaan puhua erityisestä siirtolaiskulttuurista, joka yhtäältä ammentaa aineksensa ”alkuperäiskulttuurin” aineksista (kielestä lähtien) mutta joka toisaalta rakentuu siirtolaisuuden yhteiselle kollektiiviselle kokemuspohjalle. Tämä siirtolaiskulttuuri muodostaa — ainakin osalle ruotsinsuomalaisista — sen ”julkisuuden”, jossa siirtolaisena olemisen kokeminen kollektivisoituu ja muodostuu siirtolaisidentiteetin, ruotsinsuomalaisuuden, tuottavaksi alueeksi.

Mutta kuten sanottu, (ruotsinsuomalainen) siirtolaiskulttuuri — tässä suppeassa mielessä — sitoo itseensä vain osan siirtolaisista: Osa pyrkii aktiivisesti ”ruotsalaistumaan”, osa torjuu ruotsalaisuuden lisäksi myös ruotsinsuomalaisuuden (nämä ovat ehkä ”alastomimpia” palkkatyöläisiä) ja suuri osa elää ambivalentissa asemassa näiden vaihtoehtojen välillä.

Tämä liittyy yleisempään kysymykseen siitä, miten homogeenisena ryhmänä siirtolaisia yleensä tai ruotsinsuomalaisia erityisesti voidaan käsitellä. Siirtolaisuus on tietenkin elämäntilanne (tai jopa kohtalo), joka leimaa myös kollektiivisesti puhumattakaan erityisistä etnisistä ja kulttuurisista ryhmistä, jotka enemmän tai vähemmän näkyvästi kantavat yhteistä ”menneisyyttä”. Mutta tästä huolimatta on siirtolaisuuden/ruotsinsuomalaisuuden skaala laaja. Kysymys ei ole vain jakaumasta sosioekonomisella asteikolla (esim. koulutetut vastaan kouluttamattomat) tai paikasta siirtolaisuuden ”elämäntilanteella” (ensimmäisen vastaan toisen polven siirtolaiset). Kysymys on olennaisesti — tosin edellisiin skaaloihin liittyen — kulttuurisen identiteetin

kirjosta, joka määrittyy pääasiassa erilaisista suhteista alkuperäkulttuuriin (suomalaisuuteen), uuteen emokulttuuriin (ruotsalaisuuteen) sekä erityiseen siirtolaisuuden osakulttuuriin (ruotsinsuomalaisuuteen).

Siirtolainen joutuu kulttuuriseen tilaan, jossa hänellä on niukasti aineksia identiteettinsä rakentamiseen. Se, kuinka niukasti näitä aineksia on ja mistä ne kootaan, riippuu siirtolaisen erityisestä "selviytymisstrategiasta" eli lähinnä siirtolaisen suhteesta suomalaisuuteen, ruotsalaisuuteen ja ruotsinsuomalaisuuteen. Tämä puolestaan riippuu eri siirtolaisryhmille ominaisista "taustatekijöistä": koulutuksesta, iästä, sukupuolesta, siviilisäädystä, kielitaidosta jne. Olennaista on, että identiteetin muodostus käsitetään merkitysten tasolla tapahtuvaksi prosessiksi.

Siirtolaisidentiteetin ja siirtolaisuuteen liittyvän identiteetikriisin ymmärtäminen kulttuuris-symboliseksi prosessiksi mahdollistaa uudenlaisen näkökulman siirtolaisuuteen liittyvien ilmiöiden — tässä tapauksessa ruotsinsuomalaisten alkoholin käytön — erittelyyn.

Miksi Jeppe juo — erityisesti Ruotsiin muutettuaan?

Lähtekäämme liikkeelle lähinnä arkiajattelun perustuvasta stereotyyppisestä käsityksestä ruotsinsuomalaisten viinapulmasta. Jo lähtökohta on sidottu juomisen ongelmallisuuteen: Itse ilmiö tematisoituu "sosiaalisena ongelmana", sosiaalipatologisena ilmiönä, ja tarkastelukulma rajoittuu "ongelmajuomiseen". Tavanomainen päättelyketju voisi olla seuraavanlainen: ruotsinsuomalaisilla menee huonosti sekä taloudellisesti että sosiaalisesti, ja siksi he ryyppäävät. Alkoholin (liika)käyttö ilmentää elinolojen kehnoutta, taloudellisia ja/tai sosiaalisia vaikeuksia. Alkoholin (liika) käyttö on tulkittava subjektiivisella tasolla kompensoivaksi käyttäytymiseksi, joka "johtuu" taloudellisista tai sosiaalisista vaikeuksista. Ihmiset mm. juovat vaikeuksiinsa — eli kuten Wilhelm Busch aikoinaan totesi: "Wer Sorgen hat, hat auch Likör" — ja siirtolaisilla niitä on enemmän, joten viinapulma on myös kärjistyneempi. Tämä selitys rakentaa *kompensointiteesi*nsä suoraan "elinoloille" (mukaan lukien "elämän laatu": sosiaaliset suh-

teet). Perinteiset työvoimapolitiittiset ja sosiaalipoliittiset tutkimukset perustuvat usein tämänkaltaiselle selityslogiikalle.

On tietysti totta, että ihmiset juovat vaikeuksiinsa, ja niitä siirtolaisen elämäntilanteessa tietysti on kosolti. Mutta tämä on vain asian toinen, "negatiivinen" puoli. Kulttuurisen tarkastelutavan avulla raju juominen voidaan nähdä "positiiviseksi" yritykseksi ratkoa siirtolaisen sopeutumisongelmia.

Siirtolaisuus merkitsee aina enemmän tai vähemmän voimakasta elämänmurrosta, jossa entinen identiteetti kriisiytyy ja jossa sopeutuminen uuteen sosiaaliseen kenttään merkitsee aina vanhan identiteetin jonkinasteista muuttumista. Identiteetin uudelleen rakentuminen tapahtuu *kulttuuristen merkitysten* tasolla. Avuksi otetaan nimenomaan *stereotypiat*, joita siirtolainen raahaa mukanaan "kulttuurisena perintönä". "Suomalainen viinapää" on tällainen mukana kulkeutunut koodi, joka otetaan tehostettuun käyttöön: Siitä tulee siirtolaisidentiteetin keskeinen rakennusaine tilanteessa, jossa sopeutuminen uuteen emokulttuuriin tai (sopeuttavaan) siirtolaiskulttuuriin torjutaan. Viinasta tulee osa identiteettiä.

Kulttuurisen näkökulman ideana on, että sen kautta päästään kompensointiteesiin yksipuolisuuksista uudennlaisiin kysymyksenasetteluihin. Kun juominen (ja tiettyssä mielessä myös humala) käsitetään merkitykselliseksi toiminnaksi, merkityksiä kantavaksi toiminnaksi, "kieleksi" laajassa mielessä, voidaan "normaali" ja "patologinen" juominen asettaa samalle jatkumolle ja täten irrottautua patologiseen juomiseen (ja sen selittämiseen) kohdistuvasta ahtaasta kysymyksenasettelusta ("miksi Jeppe juo"). Toisaalta kulttuurinen näkökulma mahdollistaa kysymyksenasetteluja, jotka "nurinkuruudesta" huolimatta tai ehkä juuri siksi voivat osoittautua hedelmällisiksi ja sovinnaisiksi käsityksiä murtaaviksi. Voidaan esimerkiksi kysyä, missä suhteessa ja missä määrin ruotsalaisen "julkisuuden" (suomalaisvitseistä uutiskirjoitteluun) tuottamat ja uusintamat siirtolais- ja (ruotsin)suomalaiset stereotypiat tuottavat ja uusintavat "itse ilmiön" ruotsinsuomalaisen elämäntavan piirteinä, eikä vain tyytyä käsitykseen, jonka mukaan nämä stereotypiat, enemmän

tai vähemmän kansallisten ennakkoluulojen vääristäminä, "heijastavat" ruotsinsuomalaisten — tai ainakin joidenkin ruotsinsuomalaisten näkyvien ääriyhmiä (aina yksilöllisiin antisankareihin, kuten Volvo-Markka-seen) — elämäntavan piirteitä. Se, että kulttuurisesta näkökulmasta nämä stereotypiat käsitetään osaksi todellisuutta eikä vain todellisuuden "heijastukseksi", mahdollistaa siis kaksisuuntaisen tarkastelun, jossa kyseisillä stereotyyppioilla voi olla myös produktiivinen, "realisoiva" luonne identiteetin rakennusaineina.

Siirtolaisidentiteetin stereotyyppisistä aineksista

Siirtolaisen ohuin, mutta yleisin identiteettimääre on tietenkin tautologisesti *siirtolaisuus*. Mutta tämä siirtolaisuus ei ole pelkkää alastonta palkkatyöläisyyttä. Se on myös maahan tunkeutumista, siivellä elämistä, työn "varastamista", "ulkomaan pelleä" ja — teeman mukaisesti — "finnjäveliä". Toisin sanoen "siirtolaista", ruotsinsuomalaista, määrittää vastaanottava kulttuuri (ja sen julkisuus) suhdanteista riippuen enemmän tai vähemmän ennakkoluuloisen kielteisesti. Vastaanottavan kulttuurin kannalta siirtolaisuus on helposti negatiivinen identiteettimääre mutta joka tapauksessa identiteettimääre, jonka sen "kantaja", siirtolainen, alemmuudentunnonsa uusintaa.¹ Tosin (ruotsin)suomalaisuudella on erityisasemansa vastaanottavan kulttuurin stereotyyppioissa, mikä tietenkin johtuu

¹ Huomattakoon, että negatiivinen identiteetti voidaan "vastakulttuurisessa" muodossa kääntää myös positiiviseksi. Joitakin vuosia sitten Italian "rumat" järjestäytyivät — mielenkiintoinen ilmiö sikäli, että tämänkaltaisen järjestäytyminen, yhdistykseen liittyminen, edellyttää todella oman "rumuuden" tunnustamista, korostamista ja kääntämistä positiiviseksi identiteettimääreksi (mitäs me rumat). Kysymys on itsemäärityksestä (Selbstbestimmung), ei muiden tekemästä luokituksesta. Mutta itsemääritys ei ole vain yksilöllistä, vaan olennaisesti *kollektiivista*: Järjestäytyessään "rumat" muodostavat eräänlaisen vastakulttuurin, jossa identiteettimääre rumuus ei enää ole negatiivinen.

perinteisistä historiallisista ja kulttuurisista naapuruussuhteista. Ruotsiin muuttavaa työläistä ei vastaanoteta yksioikoisen kielteisesti: Suomalainen on ahkera työntekijä, tosin vähän yksinkertainen (tämä on samalla ahkeruuden ja "sisun" kääntöpuoli). Mutta suomalainen on myös paljon muuta: aggressiivinen, kömpelö, juro — ja viinaan menevä. Valtaosassa suomalaisvitsejä esiintyvät viina ja kova ryyppääminen (ks. Expressenin Suomi-teema: kootut suomalaisvitsit — tutkimusmateriaalia sekin).

Mutta kansallisuus tai "kansanluonne" ei ole vain tulokulttuurin määrittämää, se on tietenkin olennaisesti myös mukana tuotua identiteettiaineistoa. "Suomalaisuus" ei esiinny Suomessa kuin erillisteemojen yhteydessä tai poikkeustilassa (sota ja nationalismi), mutta "vieraalla maalla" kansallinen identiteetti korostuu, koska se muuttuu ongelmalliseksi. Tosin Ruotsiin muuttavan suomalaisen "suomalaisuus" ei ole ensisijaisesti kansallista identiteettiä. Se on kielellistä identiteettiä ("äidin kieli"), ja toisaalta se on oma menneisyys kokemuksineen ja muistoineen ("isän maa"). "Suomalaisuus" on persoonallisen identiteetin kasvuprosessi ja samalla sitä jäsentävä kieli. Suomalaisuus kielenä — ei vain välineenä vaan kulttuurisena väliaineena — säilyy keskeisessä asemassa siitä huolimatta, että suomalaisuudella, omana taustana (isänmaa kohteli kaltoin: työttömyys jne.) tai vastaanottavan kulttuurin stereotyyppioina (suomalaisuuden häpeä) voi olla selvästi negatiivisia varauksia. Tämä kävi sattuvasti ilmi "kielen" ammattilaisen, (toisen polven) ruotsin-suomalaisen kirjailijan Antti Jalavan tv-haastattelussa (syksyllä 1981). Hän selvitteli siinä ristiriitaista ja ambivalenttia suhdettaan ruotsin ja suomen kieleen. Ruotsi on hänen kommunikatiivinen, välineellinen pääkielensä (hänhän kirjoittaa ruotsiksi), mutta toisaalta suomen kieli on hänelle kulttuurisesti tärkeä, se on hänen identiteettinsä osa. (Hänen teoksensa *Asfalttikukka* on hyvä johdatus ruotsin-suomalaisiin identiteettikuvioihin ja -kriisin ilmentymiin.)

Kaiken kaikkiaan suomalaisuus (kansallisenä identiteettinä ja "kansanluonteena") on Ruotsiin muuttavalle siirtolaiselle sekä mukana tuotua, omaan menneisyyteen kiteytynyttä

ja kielen kantamaa kulttuurista perintöä että myös vastaanottavan kulttuurin stereotyyppien heijastusta. Se, kumpi lähde on keskeisempi suomalaisuusidentiteetin uusintaja, on jo kiinnostava kysymys, mutta kummassakin tapauksessa voidaan ajatella, että "suomalaisuus" muodostuu tärkeäksi identiteettimääreiksi erityisesti silloin, kun muita aineksia — esimerkiksi sosiaalisen statuksen osoittimia — ei ole kovinkaan paljon tarjolla. Suomalaisuus-identiteetissä ei siis ole kyse *tietoisesta* kansallisen identiteetin korostamisesta.

Entä *ruotsinsuomalainen* kulttuuri ja sen tarjoama identiteettiaineisto? Ruotsinsuomalainen kulttuuri ei ole vain suomalaisuutta Ruotsissa eikä myöskään pelkästään siirtolaiskohtalon yhteisen kokemuksen ilmentymää. Kulttuurisena tuotantona se ilmentää pyrkimystä oman erityisen identiteetin rakentamiseen, osakulttuuriseen identiteettiin. Tässä roolissaan ruotsinsuomalainen kulttuuri on ambivalentti suhteessa "emokulttuuriin", siis ruotsalaisuuteen. Yhtäältä se on *sopeuttava osakulttuuri* sikäli, että siinä etsitään paikkaa uudessa kulttuurissa ja yhteiskunnassa. Toisaalta se on potentiaalisesti myös *vastakulttuuri* sikäli, että siinä korostetaan ei-identtisyttä suhteessa hallitsevaan kulttuuriin. Ruotsinsuomalainen kulttuuri, sen orastava kulttuurinen tuotanto (suppeassa mielessä: kirjallisuus, musiikki, teatteri jne.) ja kollektiivisuuden muodot muokkaavat kasvupohjaa positiiviselle siirtolaisidentiteetille, ruotsinsuomalaisuudelle, joka erottuu sekä taakse jätetystä suomalaisuudesta että hallitsevasta ruotsalaisuudesta.

Entä ne, jotka sopeutuvat ja sulautuvat — joskus jopa epätoivoisen tuntuisesti — "ruotsalaisuuteen"? Kysymys ei liene niinkään "ruotsalaisuuteen" samastumisesta, "ruotsalaisen" identiteetin omaksumisesta vaan pikemminkin tilanteesta, jossa kansallisuuteen (suomalaisuuteen) tai osakulttuuriin (ruotsinsuomalaisuuteen) liittyvät identiteettiaineokset sysätään taka-alalle tai jopa aktiivisesti kielletään. Vaihtoehtona ei ole ruotsalaisuus vaan "sosiaaliseen statukseen" ja sen tunnusmerkistöön tukeutuva identiteetin muodostus. Sosiaalista asemaa ja toimeentuloa osoittava "esinekulttuuri" muodostuu keskeiseksi identiteettikalustoksi. Ehkä juuri tämän suunta-

seen ilmiöön viittaa Simo Seppo (1981) puhuessaan "esinetavoitteiden" keskeisyydestä siirtolaiselämäntavassa. Tällöin uuteen kulttuuriseen ja yhteiskunnalliseen ympäristöön sopeutumisen strategiana ei ole "ruotsalaisuuden" vaan keskiluokkaisuutta tavoittelevan ulkoisen tunnusmerkistön omaksuminen — keskiluokkaisuuden "kansainvälisen" identiteetin omaksuminen. Identiteetin rakennusaineiksia ei enää etsitä kansallisista stereotyypioista tai osakulttuurisesta samastumisesta vaan esineiden ja tavaroiden ulkoisesta tunnusmerkistöstä. Mitä tärkeämpi osuus sosiaalista ja taloudellista asemaa osoittavalla "esinekielellä" on siirtolaisidentiteetin muodostuksessa, sitä pienempi merkitys on "kansallisilla stereotyypioilla" ja osakulttuurisella samastumisella identiteetin osatekijöinä.

Miten tästä eteenpäin

Edellä hahmotellun lähestymistavan perusideana on se, että ruotsinsuomalaisten alkoholin käyttöä ja juomatapoja tutkitaan osana *siirtolaisidentiteetin rakentamista*. Juominen rituaalisena kompleksina ei ole vain puuttuvan tai heikon identiteetin ilmentymä (vrt. Olkiewicz 1975) vaan itsessään merkityksiä ilmaiseva ja identiteettiä rakentava prosessi. Täten ei ole riittävää etsiä selityksiä pelkästään ruotsinsuomalaisten elinolojen ja elämänympäristön puutteista. Olennaista on myös tutkia niitä mekanismeja, jotka korostavat stereotyyppisten identiteettiainesten merkitystä. Kysymys ei ole vain "mukana tuoduista" kulttuurisista koodeista vaan myös tulokulttuurin tuottamista keskusteluista. Tässä mielessä muodostaa keskeisen tutkimuskohteen (ruotsin)suomalaisuusstereotyyppien tuotanto ruotsalaisessa julkisuudessa, ruotsinsuomalaisessa osakulttuurissa ja lopujen lopuksi siirtolaisten omassa päässä.

Suomalaisella viinapäällä tuntuu olevan samankaltainen kaksinaisuus siirtolaisidentiteetin osana kuin stereotypialla suomalaisesta työmiehestä, joka on ahkera ja sisukas, mutta kömpelö ja yksinkertainen: suomalainen ryyppää ja räyhää mutta juo viinaa kuin mies.

Jalava, Antti: Asfalttikukka. Juva 1981
Kortteinen, Matti: Lähiö. Keuruu 1982
Olkiewicz, Eva: Invandrades anpassningsstrategier. Stockholm 1975

Seppo, Simo: Näkökulmia ruotsinsuomalaisten siirtolaisongelmiin. Sosiaalinen aikakauskirja 75 (1981): 4, 33—37

Tema Finland. Expressen 15. 11. 1981

Tirkkonen, Tuomo: Suomalaiset Ruotsissa. Sosiaalinen aikakauskirja 75 (1981): 4, 4—7.

English Summary

Pasi Falk: Ruotsinsuomalainen humala (Drunkness among Finnish Immigrants in Sweden)

The article describes an approach encompassing the basic concept that the drinking and drinking habits of Finns in Sweden are viewed as an element in establishing an immigrant identity. Drinking as a ritual act is not only a manifestation of a missing or inferior identity but also a process uncovering significances and building up an identity. Sufficient explanation thus cannot be searched for merely in defective living conditions and the habitat in which Finns live in Sweden. It is essential to study the mechanisms which underscore the significance of stereotyped identity material as well.

This does not only imply cultural codes that have been "carried along" but also the discursive influences of the cultural circumstances these immigrants enter. Here, the creation of (Swedish-)Finnish stereotypes in Swedish publicity, in the Swedish-Finnish subculture and ultimately in the minds of the immigrants themselves in this respect constitutes a major field of research.

As an element of immigrant identity, Finnish boozing seems to possess a similar dual nature as the stereotype of a Finnish worker, who is hardworking and persevering but clumsy and simple at the same time: A Finn boozes and brawls but drinks like a man.

Alkoholipolitiikka Vol. 48: 141—145, 1983